KA JINGPULE KYRPANG

H.W. STEN

Rs. 4/—

KA JINGPULE KYRPANG

Ka jingbishar bniah ia

I THAKEMON, SYNSHAR 'RIW KHASI, IENG 'RIW KHASI, bad KA DUITARA

H.W. STEN. M A., J.D.

Lecturer, Department of Khasi, Sankardev College, Shillong

1980

KA JINGPULE KYRPANG

First edition 1980

Printed at
the Scorpio Printers,
Mawkhar, Shillong

KI LYNNONG

KA JINGTHMU

NGA LA lum ha kane ka kot ia ki saphret saphrong na ki katto katne ki jingbatai jong nga ha klas da ka jing-sngew khia bakhraw bad ka jingkit khia ruh na ka bynta ka jingsngewthuh ia ki kot ki sla jong ngi. Ki paralok kiba la ioh lad ban iapule lang bad nga ia ki phang ba la kynthup hangne kim don kam ia kane ka kot, namar ki lah ban lap ba don kabym don hangne na kaba la kren haroh. Kiwei pat kiba la ioh jingbatai kaba lehse ka duna shibun na kaba la pynrung hangne kin ioh ka jingmyntoi bakhraw bym lah ban pynshong dor.

Haba nga sngew don kam ban batai ia ka jait poitri hangne, nga la leh kumta ; hynrei ia kito ki phang ba la lah batai bha da u para kritik, nga mut u Bevan L. Swer ha ka *Katto Katne Shuphang Ka Lyric*, ngam shym la ktah ei ei. Ha kane ka sien la pynrung tang khyndiat eh ki lynnong, hynrei ka jingthmu ka long ba yn pynrung shuh sa katto katne.

Ka jingthmu basaw syrtap ha kaba shon ia kane ka jingtrei ka long :

1. Ban weng noh ia kano kano ka jingbatai bymdei bad bymmyntoi ia ki nongpule ha kaba iadei bad ka elegy lane Bynnud ha ka ktien Khasi.
2. Ban bud dien haduh katno ka poitri Khasi ka la kdat la ki phang naduh ba ka la paw ha ki jingthoh.
3. Ban pynmlien ia ki nongpule ban pyndon kam ia ka histori kum ka nongkdew lynti sha ka jingsngew-thuh ba kham bha ia ka thoh ka tar jong ngi.
4. Ban kyntu ia ki para nonghikai ba kin pynpaw pyrthei noh ia kaei kaei kaba ki sngewthuh halor kano kano ka mat jong ka thoh Khasi. Haba kyntu kumta, sngew dei ruh ban kdew ba haba ki riewstad ki ialap ba ka jingthoh kot bad jingpynmih ia ki ka iaryngkat teng teng bad ki kyrdan pule bashalor, ki mut ia ki jingtrei ba kum kine haba ki kdew sha ka literature, ym ia ki poem bad ki drama ne novel babha tam ba ngi lah ban pynmih.

Lada kane ka kot ka kot sha ka jingthmu ba la mang, ngan shim ba ka jingpynmih ia kane mynta ka la siew.

Jaiaw Langsning, H. W. Sten
November 1, 1980.

1. I THAKEMON

KANE KA poem ka long tang ma ka hi ka elegy ha ha ka poitri Khasi haduh mynta. Ka kynthup ha lade hi ia ka sur bad ka stail jong ka elegy.

Kane ka kyrteng ELEGY ka wan na ka ktien Greek *elegos*. kaba mut ka jingïam briew jong u myllung hi ha ka jingduh noh jong u ia u paralok, u riew donburom, uba la khlad noh na kane ka pyrthei. Ka la ju long ka jingbynnud ia uta uba la leit noh. Ia ka elegy la thaw ruh ban pynpaw ia ka jingsngewnguh u myllung ia u briew ba ïap namar ki kam babha jong u ia ka jaitbynriew. Ka poem ka pynpaw ia ka jingduh. Haba u myllung u ïam briew da ka jingpang nud bad jingdukha mynsiem kumta, u pynlong ruh ia ka poem kum ka lad ba un ñiewtang ia ka jingim bad jinglong jong uta uba la khlad noh. Wat la ka kham long ka jingïam bynnud ia u briew da u briew, ka elegy ka long ruh ka poem ha kaba u nongthaw u pynpaw ia ka jingbynnud jong u ia ka nongbah ba la jot thiaw ha ka thma ne kano kano ka jingjia. Ka jingrwai Sngewsynei u Jeremiah ha ka Kotbah ka long ka elegy. Teng-teng la pyndon kam ruh ia ka kum ka lad ban bishar bniah ia kano kano ka dur ka thoh ka tar, bad ka lad ruh ban kynthah ia ki briew ba iapyrshah ia ka thoh ka tar ne ka nongrim thymmai, kumba la leh da u P. B. Shelley ha ka *Adonais* jong u. 1

Ki phang pdeng jong ka elegy ki ju long ki jingrwai ha thma, ka jingrwai jingieit kumba long ha lyric bad sonnet, ka phawar saiñ pyrthei, bad ki jingrwai sngewsynei ia kiba la ïap. 2

Ka mitar barim kaba ki Greek ki ju pyndon kam ka long kata ka *dactylic hexametre* ha ka laiñ banyngkong sa bud sa da ka *dactylic pentametre* ha ka laiñ babud. Kane ka mut ba don 12 kynnoh ha ka laiñ banyngkong bad 10 ha ka baar. Hynrei, hyndai eh kano kano ka poem ba la thaw ha kitei ki mitar ka lah ban long elegy. Ha ki sngi bahadien, ki kritik ki khmih eh ia ka phang pdeng,

1. W.H Hudson, *An Introduction to the Study of Literature*, (London, 2nd ed, 1913), p.100.
2. B Prasad, *A Background to the Study of English Literature*, (Macmillan, rep. 1972), p. 20.

ym ia ki mitar, bad kata ka phang ka del barobor ka jingpynpaw ia ka jingduh bad ka jingsngewsih.

Ki kyntien jong ka ki long ki bakhia. bashong kun, bad kiba pynmih ia ka jingsngew ha ki nongpule kumba ki sngew ialade haba ki don ha ki jaka leh niam bakyntang. Ha ka English lah ban kdew kawei ar kum ka nongmuna, kata, ka *Elegy Written in a Country Churchyard* da u Thomas Gray haba u bynñiaw ia ka jingkhlad jong ki nongrep baduk, bad ki riewkhraw ka England ia kiba la tep ha lum jingtep. Lah ruh ban kdew ia ka *Lycidas* u John Milton ha kaba u myllung u ïam bynnud ia ka jingkhlad noh u Edward King, ne ka jong u P.B. Shelley kaba u ïam bynnud ia ka jingkhlad noh u John Keats.

Ia ka elegy la ju pynbynta sha ki ar bynta. Ka formal elegy bad ka pastoral elegy. Ka jong u Gray ka long formal, bad ki jong kitei arngut pat ki long pastoral, kata kum ka jingïam bynnud u nongap langbrot haba u paralok jong u ïap noh.

Haba iohi bad sngewthuh bha ia ka elegy kumne, ka jingthoh jong u F.M. Pugh ba u "Trot" jong u Soso Tham bad "U Sirlapang" jong u Rev. Morkha Joseph ki long ka jinglam lynti sha ka elegy kam iadei dur satia bad ka phang. 3 U F.M. Pugh u la bakla ruh haba u thoh ba "ym pat don ba la thoh" elegy ha ka ktien Khasi, namar kane ka poem ba ngi pule mynta kam kyrshan ia katei ka rai jong u. U Dr. Hamlet Bareh ruh u ialam bakla ia ki nongpule bymnang Khasi ha kaba u batai ba "U Sirlapalang" u Morkha Joseph ka long ka "Khasi elegy". 4

Kumba la kdew haneng, ka long ka phang kaba ngi lapeit mynta ym eh ka mitar kumba leh ki Greek hyndai. Ka jingthew mitar ha "I Thakemon" kam long ka baryntih kumba long ki elegy ba la thoh da ki Greek bad ki English. Kam iaid ryntih ruh ha ka phut bad ka kynnoh. Yn kdew harum khyndiat laiñ ba ki nongpule kin iohi ia kane ka jingbymbiang la ha ka mitar ne ka phut.

---

3. *Ka Prosodi bad ka Retorik* (1970), pp. 21-22.
4. *A Short History of Khasi Literature* (3rd. ed, 1979), p.25.

I THAKEMON

Snga'p! jingrie'w/bajla'n/sngewngie'w/la ste'p/phyrnga'p
Naei' / kumta' ? / ki saro'/ne'/ ki tynga'b ?
E'm !/ Dei ji'ng / sawa' / baje' / na Dien'g / bila't,
Jna'ng/ ieng ki shko'r/ marja'n / bad lo'k/bla ma'/ lpa'
la khubo'r / baphe'r/ bla shite'ng / synia'.

Na kitei ki laiñ ngi iohi ba don ki phut kiba da ka iambik, don ruh ki amphibrach, bad ka mitar hi kam iaid ryntih satia.

II

U nongrwai u iohsngew ia ka jingriew bajlan ka baje ïap briew dang step ha ka 30 tarik Nailar bad u la leit shajan ïingmane ban kylli mano ba ïap, bad u tip da ka jingsngewsih ba ka Thakemon Majaw ka la khlad noh na kane ka pyrthei. Ka jingkhlad ka la long ka bakyndit bad ym don shibun kiba poi pyrkhat shaphang jong ka.

Ka Thakemon ka la ieh khunswet phra ngut ki khun bad iwei iba dang rit. La u artatien ba kiba sah kin lah ban sumar ia ita i khunlung, pynban u shaniah ha u Blei hi ba un sumar ia i. U sngewbynnud shikatdei eh ia ka Thakemon namar ha ka jingleit noh jong ka, ka ïing hi ka sab khunswet. U kynmaw ieit ba mynba ka dang im ka la trei lut ki kam "nadong shadong" bad kiba ha ïing kim ju khuslai ei ei. Kumta u khublei ia ka namar ba kim lah iakynduh shuh ha kane ka pyrthei, hynrei u kyrmen ban iashem pat ha dwar u Blei. Ka mynsiem jong u myllung ka mong ha kane ka jingkhlad namar ba ka Thakemon ka la long ka briew bapura ka bor sngewthuh bad ka nongkyrshan ia ka kam ka Balang Khristan, bad ka nongphla lem ia u Blei ha Lushai bad ha ri Bhoi. Ka long ka bashlur bad haba don ka jingkhot na ka Balang Khristan, kam ju tyngkai la ka bor ka buit namar ba ka shim la ka kamram ha ka por badonkam.

U myllung u kynmaw ruh ba ka Thakemon ka la phah ia la u tnga sha Bilat ban pynbit ialade ha ka kam. U lok u khmih lynti ba ynda u wan phai un ioh iatrei lem ia ka kam bad ka, hynrei mynta u nongrwai u isynei ia u lok

ruh uba la hap ban kit marwei ia ka lyngkor ka jingshakri niam Blei. U duwai pat ba u Blei hi un iarap ia u tnga jong ka.

Ia ki briew babha kum ka Thakemon la pynsyriem bad u Lur dih duma uba mih paw shisien lano re, pynban ki briew kim klet ia ki namar ka nam babha jong ki ka iai iwbih. U myllung u ngeit ba ka Thakemon ka la iohi ia u Jisu ha ka jingleit noh jong ka. U khublei ia ka bad u kular ban bud nadien.

III

Nalor ba la kdew ha ka lyngkhot I shaphang kane ka poem, dang sngew don kam ban bteng shuh shuh da kaba pynkynmaw biang sa shisien ia ki nongpule ba ka elegy ka long ka poem ha kaba u nongthoh da lade hi u ïam bynnud ia kaba la duh, kaba la khlad, bad ha kaba u la theh lut ia ki jingsngew bad jingpyrkhat jong u baroh kaba mih ha ka por ba thoh bad kaba iadei dur bad ka phang ba u la jied. Kam long kaba pynïam ia ka sier, ne ka lyngngem. Kane ka poem ka long kum kata ka jait: ha ka ngi iohi bad sngewthuh ia ka jingjylliew ka jingbynnud jong u poet ha ka jingkhlad ka Thakemon. Kane ka long ka pastoral elegy. Ha kaba pynpaw la ka jingbynnud kumta u myllung jong ngi u la pyndon kam ia ka borkynmaw (memory) ia ka kam bakhraw ka Thakemon kumba kynmaw u Shelley ia ki kam u John Keats, ne u Tennyson ia ka jingim bad jinglong u Arthur Henry Hallam ha *In Memoriam.*

Ha "I Thakemon" u myllung u la ktah ruh ia ka MAIA ka jingim briew ia kaba u briew hi um da shemphang eh. Um tip lano ka jingim ha kane pyrthei kan kut, kiwei ruh kim tip. U la pynpaw hangne, kumba leh da kiwei ki poet, ia ka jingpyrkhat jong u ia kata ka phang. Um shym la pynpaw ei ei ia ka jingsngew jong ka nongïap lait noh kaba iaroh ia ka jingkordor ka jingim jong ka, kata ruh, kumba leh kiwei ki myllung elegy hi.

Ka laiñ banyngkong kane ka poem kalasyr iem ia ka jong u Gray, "The curfew tolls the knell of parting day";

bad ka jingsngew ngiew ka rung ha ki nongsngap haba pyrkhat ia ka jingsawa jlan ka baje dang step phyrngap, bad ka kdew ia ka phang baroh ba un sa ktah. Kum ki pastoral elegy baroh ruh, u myllung u kren beit ia kaba u sngew khlem da buhrieh ei ei, khamtam ia ka jingdukha mynsiem jong u ha kata ka jingduh noh ia ka paralok. Ngi sngewthuh kham bha ia kane haba u rwai sngewsynei, "La ngi bynnud ban kren pyrshah ngim sngewnud".

Ha "I Thakemon" u nongrwai u la pynbiang ia baroh ki mat ka elegy lait noh ka mitar. Namarkata, ngi pule ia ka (1) ba ngin tip ia ka jingroi ka thoh ka tar la jong; (2) ba ngin ym pdiang ia ka jingbatai ba da kumwei pat haba ki nongbatai ki kdew shaphang ka elegy ha ka ktien jong ngi; bad (3) ba ki myllung bamynta kiba thmu ban kot sha kane ka dur bad sur kin nang thaw ia kiwei de kiba lehse kin kham bha bad kham janai.

IV

Ia ka poem la thoh lymbnep ha ka dur ba u S M. Amjad Ali u la thoh ia ki lyric jong u ha *Ka Myntoi* (1888), khlem dkhot. Ka jingphiah ia ka jingrwai sha ki dkhot, imat ka la long kawei na ki jingeh jong ki myllung bamynshwa. Ha kane lei lei, u nongpule uba wad ia ka hapkyntien un sngew pisa shiphang kumba pisa u nongthoh hi haba u iohsngew ia ka baje ïap briew. Lah ban phiah ia ka sha ki dkhot da kaba bud ia ka shynrong ba u la jied ia ka hapkyntien. Ka jingpyrshang harum ka long ban phiah ia ka sha ki dkhot, bad ha kaba leh ia kata, yn kdew ruh ia ki hap kyntien ha bakut kawei pa kawei ka laiñ, ban lait thoh arsien ia ka poem. Yn bud ruh ia ka rukom spel ha ka rukom ba ngi pyndon kam mynta ia ka ktien thoh jong ngi.

Sngap ! jingriew bajlan sngew ngiew la step phyrngap, a
Sawa ha shkor nongthiah ba dang khia ki khmat. b
Naei kumta ? Ki saro ne ki tyngab ? a
Em ! dei jingsawa baje na diengbilat, b
Jriang ïeng ki shkor marjan bad lok bla ma lpa a
Ia khubor bla shiteng synïa, a

6

I THAKEMON

Dang ngur-ngur, sa shi kynmaw la peit mat bha, a
Hynrei ym ai khaprip, la ialeh da kan sla ; a
Mynsiem ka pisa—ka dak ba don jingpher. b
Joit la khie ! sngap jingriew dang sawa jlan, c
Khmih ! diengbilat la ummat umjer kynther; b
Jingud na u ka rung ha ïing U Blei kynsan. c

2

Ha ben iathuh ba shi jingshong yn sa suda; a
Arphew khyndai synïa August khatwei shiteng. b
I THAKEMON—la leit sha ri ba kham bha ; a
Angel la duitara u Trai Jisu ha pdeng. b
Ha jingkynjah ka miet wan ban shaw a
Da burom la shakri bahok bamyntoi b
Ha pdeng kata baroh baieit ym shem daw a
Balei jingkhlad kyndit kumne yn poi; b
Ym lap pyrkhat ba in kyrkieh la jingleit; c
Phra ngut khun swet ban shu ieh noh. d

3

Wa shisien pyrkhat kum ong phi leh beiñ : a
Phim ap balei sa khyndiat ba kin iohi b
Ia kam jong phi ba kin tip dor ban kheiñ. a
Phi ai i barit ha jingsumar jong ki, b
Em ! khlem phi la kor jingai nongpdiang ki ma, a
Hynrei Blei ba shim ia phi u tip ban ri, b
Ia baroh ba phi ieh noh ha dien mynta. a
Tang ba u kwah ba jingriewblei kan hiar ha ki b
Khnang ba jingkyrkhu un ioh ban ai pahuh. a
La ngi bynnud ban kren pyrshah ngim sngew nud; b
Haba ngi tip ka jong u bor bad mon long. c
Shisha khlem phi burom ïing kumba la duh; a
Kmie, kpa, hynmen-para ha phi shaniah lut ; b
Ei ei kim khuslai—phi tip nadong shadong, c
Hynrei mynta kum jingphohsniew la jah. a
Bad ia phi hangne junom ngin ia khublei, b
Tad ynda iashem ha shiliang wah; a
Hangta la ngi phin ap wan tan lawei, b
Hynrei dur, jinglong jong phi yn kynmaw sah; a

I THAKEMON

Shisha mynsiem mong; hynrei a Blei iarap ! b
"Ba jingim jong I ia ngi baroh pynbha; c
Bad jingieit pynpaw da jingim bymarsap" b

4

Ki ktien shngaiñ bad ai jingsneng phim sei ruma, a
Ha samla khynnah ba wan na phi ban wad; b
Phim khapnap buit, peisa jingbha ban kyntiew c
Hynrei phi lam para kynthei ha khmat; b
Ban wad jingtip ia jingeh jingwit phim ñiew, c
Namar shisha jingstad long ka lad bajanai d
Ban hikai la khun ha lynti iaid badei. e
Jinglong jingim batlem shi lynter phla shai, d
Ba u Trai bad phi u don barobor; a
Jingtrei hok bad kam rangbah ba phi ju leh, b
Ba pyrthei kan iai pyrto. Kin long u mot c
Sha Lushai ha jumai bah phim kynran, d
Haba u Trai u khot ban sei lut la bor : a
Nangta phi hiar ri Bhoi ia jingdum ban beh, b
Ia shit ia shitom phim kheiñ namar u khot c
Mynsiem ban pynlait na saikhum u Soitan. d

5

Ia la briew sha Bilat phah ban kham pynbit ; a
Phai nangta u kyrmen ban trei ryngkat slem, b
Hynrei jingkyrmen long kum sngi ha por lapbah ; c
Mynta marwei u dei jingkit khia ban kit : a
A Blei ai bor ba ha me un iai dem ; b
Kum kine lok baieit Blei um ai koit, d
Ki poi teng—teng shi por kum *Halley's Comet* ; e
Haba jah ma ki pyrthei kan iai iakren. f
Mynta shisha ngim shem shuh ki la leit soit, d
Lehse don ba tharai ia ki junom la klet ! e
Hynrei em ! Jingkular don bad ym lah len, f
Ba tang ki kam riewhok ki iai sah iwbih a
Bad phuh ityunat hangne la kim don shuh. b
Ki bahok la burom bad ha jingïap triem c
Namar long tang lad ba Jisu yn iohi. a
Te mynta da jingsngew diaw ngi ong khatduh— b
Khie, ngin wan nadien bad phi ban ioh iai im. c

I THAKEMON

V

Ngi la thoh ha ka kyntien lamphrang ia ka *Na ka Thiar Ki Longshwa* ba kan shim por "bun snem lehse ban lap ia u nongthaw ia kane ka jingrwai". Naduh ba la jied ia kane ka poem (September 1979) haduh ka por ba thoh ia kane ka jingpule, nga la pyrshang ban wad jingtip ia ki paralok baiajan eh bad ki jong u Rev. Dorkha lane bad u Rev. Rai Bhajur khnang ban lah antad ia uwei na ki kum u nongthoh ia "I Thakemon". Ki la don shibun eh kum kita ki paralok : U Joab Solomon, u Capt Homiwell Lyngdoh, u Wilson Reade, u Hormu Rai Diengdoh, u Lowell Gatphoh, u Mondon Bareh, u D. Nihon Singh Wahlang, u T. Jobin Roy, u Rai Bahadur H. Blah, u Rev. Amirkha, u Soso Tham, ka Miss A.W. Thomas, u Rev. John Ceredig Evans, u Roberts Evans ban ñiew tang khyndiat eh ki riew khmat ha kito ki por kiba kham don ha Shillong. Ia kane ka jingwad la dei ban leh namar u nongthoh um shym la ai kyrteng ialade, bad u thoh "EN AMI", kaba mut "U Paralok". Nga la pule bniah ia ka stail jong u Joel Gatphoh, bad khamtam ia ka jong u Rev. Amirkha Chyne, kumba ki paw ha "Ka Bor Bad Ka Burom U Blei", bad ha "Ka Jingriwai U Moses"; hynrei ka rukom spel ia ki dak, lait noh ba ki nongthoh ruh ki la bud ia ka por, kim iahap satia bad kane Kitei arngut ki spel "Nga'n, ki'n, ba'n" bad kumta ter ter Te la dei ban ieh noh ka jingtharai ba dei ma ki ba thoh ia kane.

U Wilson Reade u la long uwei na ki uba lah ban thoh poem. U la pynkylla Khasi ia katto katne ki jingrwai niam. U la long ma u hi u editor *U Lurshai* ha kato ka snem 1911 bad hadien ruh sa katto katne snem; hynrei ha ka kopi ba u la suh lang ia ki sienshon ia ka kot khubor ym shym lah ban lap ba dei ma u uba la thoh ia kane namar ha kawei ka poem, "Ka Jingduwai U Trai" ba u la klet ban shon la ka kyrteng, u la soi da u khulom ha trai ia la ka kyrteng. Ia kata ka jingtharai ruh la dei ban weng noh namar ba u W. Reade u sngewthuh bha imat ia ka mitar. Ia kane ngi iohi na ka jingpynbud jong u kum u editor ha kawei ka poem ha *U Lurshai*, February 1920 ba kaba u la

kyntu ia ki samla ban pynmlien ban nang bha ia ka jingpyndon kam ia ka mitar. Haba ngi pule ia "I Thakemon", ngim lap pat ba la thoh ia ka da u briew uba nang ia ka mitar. Ngim iohi dak ei ei ruh na ki poem ba la thaw da u Capt Homiwell Lyngdoh, u D N.S. Wahlang bad u Soso Tham ba kin kot sha kane ka phang pdeng. Ki poem u Soso Tham lei lei ki iaid beit ha ka jingthew bad ka dew. Ka jingpyrkhat ioh dei u Soso Tham uba la thoh ia kane ka mih na ka jingsngew thikna ba dei ma u uba thoh ia ka "Halley's Commet" ha *U Lurshai*, bad ba ka lyric "U Dieng Bilat High School" ka sawa kumba la kren hangne hi; shisha lah ruh ban suba ba ka jingkhlad ka Thakemon lane ba kane ka poem ka la bat sah ia ka jingmut jong u tat haduh ba u la pynpaw phlait ia kata ka jingsngew myllung ha "U Dieng Bilat", hynrei kane ka poem ka duna ha ka jingjlih sha kaba u Soso Tham u la kot.

Ngi la ioh nuksa ruh ia ka rukom thaw poitri u Rev. Roberts Evans, bad kam iajan bad kane. Hato dei ka A.W.Thomas pynban ka nongthoh ? Ngam lap satia ia ka nuksa ba ka la ju thoh ia kano kano ka poem bym dei ban rwai bad ka sur. La katta ruh katban weng noh ia ka jingtharai te ym sngew shlur.

Ban pyrkhat ba la thoh ia ka da u Rev. John Ceredig Evans lei lei ka nang kham eh shuh shuh. Lada u la thoh ma u kan palat ban ia kaba ka long mynta namar ba u la nang bad sngewthuh bha ia ka jingthew, bad ka hapkyntien; u sngewthuh ruh ia ka dew ha ka poitri. Ma u hi u la thoh ar sien halor kito ki phang. U thoh :

> Ki ba'n shna jingrwai ki la dei ba'n pyrkhat bad pynbeit bha ia ki jingladei sur kat kum ki mitar bapher. [5]
>
> Ki nongshna jingrwai ki donkam ba'n pyrkhat shibun ia kane ka rithm- lane ka'm beit ki jingrwai jong ki ki'n iaid dkoh shibun bad ki'n long kiba ngi'n ym sngewtynnad ban pule ia ki. [6]

---

5. *U Nongialam Khristan*, October, 1931, pp.161-162.
6. Ibid., Nov. 1931.

I THAKEMON

Lada ngi pyrkhat ba uban kloi ban mareh sha diengbilat ban kylli mano ba ïap, la dei uba shong hajan ïingmane hi, ngin shitom shibun ban wad. Hynrei lada ngi pyndon kam biang ia ka stail kum ka jingkdew lynti bad ia ka jingmlien u nongthoh ban thoh ne pynkylla Khasi ia ki poem ba kum kane, ngin ym da shitom eh ban wad. Na ka buit ngi iohi ba u myllung u bym ju jop ha ka mitar dei u Morkha Joseph. U la shah jop ha kane ka liang wat haba u la pynkylla Khasi ia ki poem ba na ka English ruh. Bishar ia kiba u la thoh hi kum "U Jumai Bah Ha Ri Khasi" ne "U Sirlapalang" kiba ngi pule mynta ha ki kolej, ki mitar kim ju iaid jlih bad ryntih. Ki long thik kumba ha kane ka poem. Ia ka rukom spel dak pat, u lah ban bud ia ka jingdawa ka por. Dei tang ma u hi ruh napdeng ki myllung Khasi uba la pynkylla Khasi bad uba la ngam shaduh ka jingpyrkhat u Thomas Gray ha ka Elegy jong u. Kane harum ka long tang ka nuksa ban pyni ba u Morkha Joseph um shym la sngewthuh bha ia ka metre.

The cur/few tolls / the knell/of part/ing day,
The low/ing herd/ wind slow/ly o'er / the lea,
The plough/man home/ward plods/his wear/y way,
And leaves / the world / to dark/ness and / to me.

U Rev. Morkha Joseph u pynkylla kumne harum, bad u la ai kyrteng ia ka poem, "Ka Jingiam Briew Ha Lum Jingtep Ingmane"

Ka baje / la tied / ba la sep / ka sngi
Suki / ha rudnong / iaid iapah / ki jingri,
La poi / nonglur, / thait kyndoi / sh'la ing / katta,
U leh / pyrthei / sha jing / dum bad / sha nga.

Ha "Ki jingtep Jong Kiba Ha Ing" ruh u la leh kumjuh. U bud ia ka jingmut haba kylla Khasi ia ka dulir tynrai. Hynrei baroh ar kitei ki poem ki dei ki elegy. Na ka jingtip jong u ia ka phang (theme) kane ka jait poitri, sngew dem ka mon ban pyrkhat ba dei ma u uba la thoh ia kane. Na ka jingthoh u Jismot Chyne ngi pule ba u

I THAKEMON

Rev. Morkha Joseph u la wan shong sha Shillong bad la ki khun ha ki lai snem bakhatduh ka jingim jong u; hynrei u poet u lah ban poi da ka met hi, ne tang da ka mynsiem ha ki jaka baroh. U Shelley um shym la tip thikna ia ka daw ka jingïap u Keats haba u thoh ia ka *Adonais*, u Morkha Joseph ruh u lah ban leh kumjuh, lada u dei ma u. Ka bor ban pynlung mynsiem ia ki nongpule kaba paw hangne, ka paw ruh ha "U Jumai Bah Ha ki Khasi" bad ha kiwei de ki poem jong u. Nalor kane ka rukom spel ia ka "sien" da ka "syn" kum "Wa synpyrkhat" ka long kumba spel hi u nongthoh ia ki synjuk kyntien "Syn bud din", bad "syntalain" ba paw ha ka dkhot 15 u "Sirlapalang" (10 laiñ), bad dkhot 44 "Ka Phawar Roman Hyndai". Pynban namar ba ka jingwad ka dang iaid, ngam shlan katban pynkut nia ba dei u Rev. Morkha Joseph uba la thoh ia kane. Nga khmihlynti ba kiwei pat ki critic, khamtam ki textual ne bibliographical critic ruh kin bisbar bad wad ia u nongthoh kane ka poem.

VI

Hadien ba ngi la plied bad tare ia ki san tylli ki mat ba ka jingpule ia "I Thakemon" kum ka poem ka pynmih, kaba sah ka long ban khmih ha ki kyntien ba don hangne hi ia kiei kiei kiba ngi iohi ha ka.

Ka Thakemon, kat kum kane ka elegy, ka la long ka Khristan, bad ki dkhot jong ka Balang Presbyterian ha Mawkhar, namar la tied baje ha ka step babud ia ka jingkhlad noh jong ka na u diengbilat uba la ïeng ha khap ïingmane bad ha skul heh. Haba tied baje dang step eh, ki umjer ki hap na ki sla u dieng; hynrei namar ba ka dei ka baje ïap briew, u myllung u pynsyriem ia ki umjer bad ki ummat sngewsih, kaba mut ba wat u dieng (uba ïeng na ka bynta ka mariang) u ïam pangnud lem bad ki riewdkhot ka Balang Mawkhar. Ka jingim jong kane ka briew ka la long ka bakordor ha ka jingñiew ka Balang, bad ngi tip ia kane namar ba u nongrwai hi u kynthup ia kiwei de ha ki kyntien "ngi" bad "ngin" man ba u phai sha kiba dang

im. U la nang pynshai shuh shuh ba kaba la khlad noh ka la long ka baminot ban iabeh sha ki jingiaseng mane Blei bad mynta haba ka la leit noh, kawei ka jaka shong ha ïingmane ka la thylli. Ka mut ruh ba ki para dkhot kin ym iohi shuh ia ka Thakemon ha ïingmane, bad ba ki la shem jingeh shibun ban pyndap ia ka jaka bathylli. Pynban kat kum ka jingngeit jong u, ka mynsiem jong ka ka la poi ha khmat u Jisu bad ba la wan shaw ia ka ruh da ki angel Blei naba ka la long ka briew kaba im hok im sot ha kane ka pyrthei kum ka shakri u Blei hi.

Kata ka jingïap ka la long ka bakyndit ha kaba u tnga jong ka um tip satia ia ka daw, bad mynta u hap ban sumar ia phra ngut ki khun ba ka tnga baieit jong u ka la ieh shadien, kynthup ia iwei iba dang lung. U baieit jong ka Thakemon dei u Rev. Rai Bhajur. "Une u la long uwei na ki pastor jong ngi uba la don ka *education* kaba kham bha, u la lah ruh ban iathuh khana ha ka ktien Phareng hi," thoh *U Lurshai.*[7] Ki jingpyrkhat bakynja niam ki ialeh ha ka jingmut jong u nongrwai. Na ka liang ka jingsngew briew u sngew la kumba u Blei u la pynkut ia ka jingim bakordor ban pynshitom ia u tnga bad ki khun, kumjuh ia ki paralok bad kiba iaieit iathoiñ. Ha kawei pat ka liang u ngeit ba u Blei u la tip lpa hi ia kaba lashai lashisngi bad un sumar hi ma u ia kiba dang sah.

Ha kaba bret ha ka mon u Blei ia kaba la jia baroh, u nongrwai u ialap ia la ka khubor: ba u Blei u kwah ba ki khun baroh kin im ka jingim riewblei kumba pynl nuksa ka kmie ha ka jingim jong ka khnang ba kin ioh ia ka jingkyrkhu kyrhai na u.

Haba u phai sha ka ïing kaba ju iphuh da ka burom Blei haba dang im ka Thakemon, u sngew ba kata ka ïing jong ki ka la duh noh ia ka burom ba ka ju don ha ka jingkhlad ka Thakemon. U kpa, ka kmie bad ki bynmen-

7. *U Lurshai*, March-April, 1914, p.1.

hynbew ki ju shaniah lut ha ka ia ki kam baroh, bad kim ju khuslai ei ei. U kpa jong ka Thakemon u dei u Rev. Dorkha, uba la khlad noh ha ka 4 tarik Kyllalyngkot 1914. Kumta ha ka Balang Khristan la da ñiew burom thikna hi keiñ ia kaba kum kata ka ïing.

Kine ki jingpyrkhat ki la bat ia u nongthaw ia kane ka elegy naduh ka miet ba ka Thakemon ka la ïap haduh ba la buh ia ka basah jong ka ha lum jingtep. Ia ki jingbynnud ruh la kren ha kata hi ka dur, bad kine ki laiñ ki sawa la kumba la kren ia ki ha lum jingtep :

Bad ia phi hangne junom ngin ia khublei,
Tad ynda iashem ha shiliang wah ;
Hangta ia ngi phin ap wan tan lawei.

Ha kitei ki laiñ ngi iohi pat ia ka jingngeit u myllung ba don ka jingim ha lyndet ka jingïap, bad ba ha kata ka jingim ki briew kin ithuh shai uwei ia uwei pat da ka kyrteng bad ka dur; namar tang da kaba ngeit kumta ba ùn lah ban khmih lynti ban iakynduh biang ia kiba la khlad noh. Na kaba shim ba kane ka jingngeit jong u myllung ka skhem, ngi lah ban tuklar shuh shuh sa khyndiat. Ka jinghikai ka niam Khristan ka long ba kata ka jingim hadien ka jingïap ka long ha dien ka jingmih pat, kata haduh ban da ŕiew ka turoi u Angel Rangbah bad ba ki nongïap ha u Khrist kin iamih pat shwa ban iaher ha suiñ bneng ban iashem ia u Jisu haba un wan biang sha kane ka pyrthei; hynrei hangne pat ngi iohi kumba ha u Shelley ba ka mynsiem ka Thakemon ka leh kumba leh ka jong u Adonais :

The soul of Adonais, like a star,
Beacons from the abode where the Eternal are

haba u myllung u ong ba ka Thakemon kan wan "tan lawei" ia ki paralok baieit jong ka. Ngi sngew shuh shuh la kumba u myllung u lah da bishar noh ia ka bad ba u la pynioh ha ka ia ka burom ban iashem ia u Jisu khlem da mih pat na jingtep.

Ka Thakemon ka la ieit noh, bad u myllung um shym la bakla ha ka jingiohi jong u ba ia ka dur bad jinglong

jong ka "yn kynmaw sah", namar ka Balang Presbyterian ha Wales bad hangne ka iai kynmaw da ka jingpyrto ia kane ka kynthei Khasi, bad ba ia ki kam babha jong ka ruh la iai kynmaw haba ngi pule ia ka *History Jong Ka Balang* ba la thoh u G. Angell Jones :

> Kawei pat ka jingduh ka long ka jingleit noh jong I Kong Thakemon, i lok jong i Rev. Rai Bhajur. Ka jingbun u paid ha ka sngi leit on tep ka sakhi ia ka jingkordor ka jingim jong i. Uwei u rangbah u ong ha kata ka sngi ba i palat liam ia la ki para kynthei ha ka bor jabieng bad ha ka bor pyrkhat. Uwei pat u la ong ba ka jingminot bad jinglen lade jong i ha ka jingshakri ia U Blei, ka pynpaw ba ka ktien kaba synshar ia ka jingim jong i ka long ka ktien "kamram" (duty). Arngut ki rangbah ki ia kren shaphang ka jingduh ia ka shnong ka thaw bad ia ka Balang, bad uwei na ki u ong ba i la long i rangbah hapdeng ki kynthei. "Hooid," ong sa uwei u lok jong u, u bym long u Khristan, ym tang katta, hynre i long rangbah hapdeng ki shynrang" Nalor ka kian stad kaba la don ha i, la pynitynnad ia ka jingim jong i da ka jingaiei U Blei. 8

U Lurshai u thoh kumne shaphang ka jingkhlad jong ka Thakemon :

> Baroh ngi tip I Thakemon (kmie ka Hilda), i tnga I Raibhajur. Ine i la leit noh ha ka 29 tarik u August 1911, ka por 11 baje sha la u Trai bad sha ka ri kaba kiba tlot ki ioh jah thaid. . . . ngi la duh ka nuksa (type) babha jong ka tnga, ka kmie bad ka nongtrei. 9

Namar kata ka jinglong babha, u nongthoh ha katei ka kot khubor u ai jingmut ruh ba lah ban buh ia ka baiseng kaba u tyrwa ban ai kyrteng, "Thakemon Scholarship". Ym lap jingpynbud ei ei halor kane ka jingtyrwa. Ia "ka jingkordor ka jingim" ka Thakemon lah ban sngew-

---

8. *Ka History Jong Ka Balang* (1966). p. 162,
9. *U Lurshai*, Sept., 1911.

thuh na katei ka jingtyrwa ruh. U myllung um sah marwet namarkata ha kaba duwai Blei ha un pynlong ia kiwei pat kiba im ka jingim babha, ba dap da ka jingieit bakhlem arsap. Shuh shuh, na ki laiñ babud ngi iohi ia ka jinglong ka Thakemon Ka long ka kynthei kabym bun kten, bad kaba kren da kaba pyrkhat. Kam ju kyrkieh ban pynshngaiñ ia kiwei ne ai jingsneng khlem da sngewthuh ia ka dah ka dong baroh bad kata ka jinglong ka paw ha "Ki ktien shngain bad ai jingsneng phim sei ruma." Ka long ka kynthei Khasi basbun, kabym tyngkai ia ka jingtip, ka buit bad ka peisa ruh lada ka tip bha ba yn pyndon kam ia kito na ka bynta ban kyntiew ia ki kam babha. Ha pdeng ki kynthei ka Thakemon ka nongialam, ka nongai buit bad ka la long haba ka la long kumta, ka long shisha "ka nuksa" babha jong ka tnga, ka kmie bad ka nongtrei. Haba u nong rwai u kynmaw ia ka jingiaid ryntih ki kam ka Thakemon, u kynmaw ruh ba haba ki para kynthei ki shem "jingeh jingwit" la ha ka kam niam ne kam shnong, ka ju ialam ia ki sha ki rangbah ban wad jingshai. Kata hi ka pynpaw ba ka long ka bastad bashemphang. Haba don katto katne hangne hangtai kiba pyndon kam ia ka jingstad ha ki kam bymlarkam eh, u myllung u iohi ha ka Thakemon ba ka jingstad ka "long ka lad ba janai / Ban hikai la khun ha lynti iaid badei". U myllung u shim ba ia ka jingstad bad jingshemphang ba ka Thakemon ka la don la ai hi da u Blei uba la don ryngkat bad ka lynter jingim, bad da kita ki kam hok kam rangbah jong ka ka pyrthei hi kan iai kynmaw leit la ka da ka jingpyrto junom.

Na kaba ñiewtang ia ka jingpliah ki kam kata ka kynthei ha shnong ha thaw, u nongrwai u phai pat sha ki kam jong ka shabar Shillong. U kdew nyngkong ia ka ri Lushai, sha kaba ka Thakemon ka la leit poi ha ki snem jumai bah. Une u jumai u la khynñiuh ha ka snem 1897 ha ka 12 tarik June. Ka jingjulor ka spah ka phew ka la long ka bajur. Ka Thakemon ka la leit sha Lushai ym ha kata ka snem, hynrei ha ka snem 1899, ka snem ha kaba ka Welsh Mission ka la sdang ia ka jingtrei ha pdeng ki Lushai. La phah ia u Rev. D.E. Jones ban leit trei hangto, bad u

mishnerl u la angnud ban don mano re mano ban ialeit trei bad u. Ki rangbah Khristan ha ri Khasi ki sngew kmen shibun haba la don ba tyrwa ban leit shata na pdeng jong ki hi Thoh biang u Rev. G. Angell Jones: "Kawei ka daw jong ka jingshitrhem jong ki ka long, ba don uwei u Rangbah Khasi - U Rai Bhajur uba la mih ban leit iarap ia u Rev. D.E. Jones uba dang wan shen ban trei ha Aijal".10 Ha kata ka por u Rai Bhajur u dang trei kum u Evangelist, namar la pynkyntang pastor ia u ryngkat bad ki jong u William Lewis bad u Radonkha, 11 ha ka Assembly ha Shillong ha ka snem 1904. Lada kata ka jingleit trei ha Aizawl ka la long u mot sah nam ia ka Thakemon de, ki nongpule ki sngewthuh ba ma ka ruh ka la trei ha pdeng ki kynthei ha kaba hikai bad ialap ha ki ia ka niam Khristan, bad kata ka lah ban long tang da kaba ka la nang ia ka ktien jong ki lane lyngba ka ktien English. Ynda ki la wan na Lushai, baroh arngut shilok ki la ioh lad ban trei ha pdeng ki Bhoi, khamtam ha pdeng ki Mawrong bad Mawhati. Ha kane ka jingbynnud, ngi iohi ia kawei ka jingshisha: ba ka ri Bhoi ka dang long kaba sah dum ha ka jingbieit, bad kumta ka jingtrei jong u Rev. Rai Bhajur bad ka tnga ka la iarap ban pynshai ia ki briew. Ki jingsniew ha kito ki thaiñ ha kito ki snem ka la long ka jingdih kiad buaid bad ka jingdih kani ia kiba la ju ñiew da ki Khristan ba ki long ki saikhum jong u Soitan hi kumba la kdew hangne. Ha kaba kdew ia ka ri Bhoi, u nongrwai u batai ruh ia ka jinglong ka jaka. Ka long ka bashit namar ba ka padun sha ri dkhar bad ka Thakemon kam kheiñ ia kata ruh. Ka ri Bhoi, thoh u G.A. Jones, "ka long ka jaka ha kaba ki kynrei ki jingpang bun jait", bad u Rai Bhajur "kum la u Trai, u la sngew synei ia ki bad u sngew ba ka jingshakri jong u ia ki kan dap dong bha lada u don ka jingnang jingtip ia ka ban iarap ia ki na ka liang ka met, kumba u la leh ha ka liang kaba kynja mynsiem. Kumta u la leit sha Bilat ban pynbit ialade ha ka kam ai dawai".

---

10. *Ka History Jong Ka Balang*, p. 95.
11. Ibid., p. 121.

I THAKEMON

Ia ka jingleit Bilat u tnga ka Thakemon la thoh ha kane ka poem ba ka la phah hi ma ka ia u ba un pynbit ialade ha ka kam; hynrei na katei ka jingsot haneng ngi sngewthuh ba ka dei ka kam ai dawai. Ia ki kyntien "Ia la briew sha Bilat phah ban kham pynbit" dei ban sngewthuh ba ka Thakemon kam shym la pynwit ia ka jingthmu babha jong u. *U Lurshai* pat u thoh ba u Rai Bhajur "u la poi haduh ri Bilat da la ka jong ka jingleh shitom bad ka jingkwah ban nang katto katne shaphang ban ai dawai khnang ba un lah ban iarap ia ki briew ha ka jaka ba u trei". [12] Kane ka jingleit Bilat ne phah "sha Bilat" ka la dei la kumno kumno ha ka snem 1910 namar ha ka Assembly ba la long ha Mawphlang ha u Nohprah kata ka snem, u Rai Bhajur u la iathuh shaphang ka jingleit jong u sha ri Wales. Ha ka por ba u don ha Bilat imat ki para Khasi ki pyrkhat ba u la shit rhem than, namar ha u *Lurshai*, August 1910 la thoh ba don kiba ong ba "u Rev. Raibhajur u la 'her' lamwir". Ha uta ujuh u bnai, u la ioh lad ban iathuh ha u D. Lloyd George ba i khun rit jong u i kwah ban ioh kawei ka Bible Phareng. Uta u rangbah u la ai kawei bad u thoh de hangta : "From a British Chancellor of the Exchequer, living amongst the Welsh Hills to a little maiden in the hills of Khasia, this copy of the Greatest Book the world has ever seen. August 17th 1910— D. Lloyd George" [13] Ka jingkyrmen u pastor ka la long ba un ioh trei ha ka lyngkha u Blei kham slem bad la ka lok, hynrei ha ka jingkhlad bakyndit kata ka jingkyrmen ka sep ei, bad ka la long noh kumjuh kumba kyrmen ki briew ban ioh sngi ha ki por bajur eh u slap. Kane ka simile "kum sngi ha por lapbah", ka pynpaw ia ka dur jong ka jingkyrmen ki briew ha kiel kiei baroh khlem da tip ia kaban jia shen. Kumba baroh kaba jia ia ngi ki briew ka long kaba ngim da tip lpa, u Rev. Rai Bhajur uba long uwei na ngi um tip ia kaban jia hadien. Mynta haba ka baleit jong u ka la leit noh, u

---

12. *U Lurshai*, April 1914. U Rev. Rai Bhajur u la iap ha ka 3.1.1914.
13. G.A. Jones, *Ka History Jong Ka Balang*, p. 171

pastor u la dei ban kit ia kam marwei, bad da ka jingsngewlem ruh u poet u duwai ia u Blei ba un pynkhlaiñ ia u pastor ban kit ia ka kam bad ban iaineh ha ka. Ha kajuh ka por u kyntu ha kito ki kyntien "ai bor ba ha Me un iai dem" ba u pastor un pdiang ia kaba u Blei u la leh, bad ban duwai bad shaniah ha u Blei hi. U myllung u ngeit, kumba ngeit u Job ba dei u Blei uba ai bad ma u hi ruh uba shim. Kane ka jingshisha ka paw ha ki laiñ, "Kum kine ki lok baieit Blei ym ai koit". Ka Thakemon ka long ka briew ba u Blei u la ai ha u kpa jong ka, u Rev. Dorkha, da ka jingkyrkhu, bad da kajuh ka rukom ha u Rev. Rai Bhajur kum ka tnga, bad ha ka shnong ka thaw ban long jingshai ia la ki paralok; bad haba u ai kumta, u Blei u don ruh ka bor ban shim noh mynta. Kham ñiar ba yn ioh ha kano kano ka jaitbynriew ia ki kynthei rangbah kum ka Thakemon, bad kiba kum kita ki briew, ong u myllung, ki mih teng khat lano re ha kane ka jingim bad kim sah slem ruh. Kumta u la pynsyriem ia ka Thakemon bad u Lur dih duma ba ki khot kyrteng u "Halley's Comet" uba wat haba u la jah ruh ka jinglakren ki briew ka dang iaid dang pur.

Ia une u khlur la khot kyrteng kumta namar la lap ia u shisien da u Edmund Halley, u stad saians ka Britain ha ka snem 1705. Kumno ba la lap ia u ha kane ka snem, ym lah ban ong, namar la iathuh ba u paw shisien man ka 76 snem.14 U la paw bun sien bad ka jingpaw bakhatduh jong u ba la buh jingthoh ha ka Khasi ka la long hapdeng 24 Ïaïong bad 20 Jymmang 1910. *Ka Pyrta U Riewlum* ka thoh kumne shaphang jong u :

> La ong ba u Comet, ka jingheh jong u tang ka khlieh ka lah ban long kumba shilak mile pyllun, kham heh ban ia ka sngi. U tdong jong u pat u long uba jrong uba lah ban jngai 100 million mile.

---

14. *Ka Pyrta U Riewlum*, 18 Aug 1980.

I THAKEMON

Ka jingiaid lynti jong u Comet sawdong ka sahit bneng la ong ba ka long haduh 16 million kilometre ne 10 million mile lyngba jong ki khlur kiba don sawdong ka sahit bneng. U her sted pat kumba shilak mile shi kynta . . . Don kiba ong ba ka jingwan paw jong u khlur Comet ka long ruh artad ka dak ka jingjia ba sniew ha ka pyrthei, ka jingiap ki briew kiba khraw, ne ka jinghiar thma bad jingshah jop thma jong kano kano ka ri ka hima, ne ka jingwan ka jingpang bakhyllah ne ka jingingding jong kano kano ka bynta jong ka pyrthei.

U Lurshai u thoh kumne shaphang u Halley's Comet :

Une u khlur u ju wan mih man la ka 76 snem shisien. Ka jingiaid jong u ka long 1,230,000 miles shi sngi lane 840 miles shi kynta . . . Une u khlur u khraw bun shah ban ia ka pyrthei bad kumta lada u tdong jong u, u long uba kynja met eh ka bynta ka pyrthei kaba ia kyrshut bad u kan jot shibun.[15]

Kitei ki jingiathuh ki iapher ha ka jingstet ka jingiaid u Halley's Comet, hynrei baroh ar ki saham ia ka jingma ba lah ban jia. To kata kan long kumno kumno, ka jingiakren shaphang jong u haba u paw ha ka snem 1910 ka la neh da ki bnai. Uwei u nongthoh lei lei u da bynnud haduh katta katta ba uta u khlur u la jah noh, bad ha u Jylliew 1919 u la khublei ia u ha ki kyntien basngew myllung :

Khublei, Halley's Comet, — Shisien Shi'rta!-

Ha kane ka jingim ngan ym iohi shuh ia me. Hynrei don saw tylli kiei kiei kiba pynlyngngoh la nga :- ka jar-jar jong ki bneng ha kiba me iaid, ka Pyrthei ba itynnad ha kaba nga shong, ka Baible, bad ka dohnud jong nga. Ki jingsngew jong nga - la sngewbha la sngewsih - ki mih na

---

15, *U Lurshai*, April 1910.

ka jingktah kiei kiei ba nabar bad ki kylla, kum ka jingsuid rong ka sngi premiet ha u Lyoh Pyrem : hynrei ki pynmih ia ka jingkmen ba shisha bad ka sngewsih pait dohnud kiba kyrsoi na ki umpohliew ka Pyrkhat shitom bad na ka Mon baskhem ba nga wad ia ka jingbha ba ngam nang batai, ha ki pyrthei ba ngam pat ju iaid. Ia ka Pdeng nga lah ban shim nangno nangno; hynrei ia ka Tduh bad ka Jylli ngam shem hangno hangno. Haei bad kaei ka Bymjukut ! Ka dei ka Lynter ne ka Jingjylliew jong ka Jingim, namar ki jingrwai ba thiang tam jong nga dei kita kiba kyrsoi na ki jingsngewsih ba kthang jong nga. Kumta ki wan bad ki leit noh, u Halley's Comet bad u 'Tiew-khunswet jong ka Flower Show ka snem 1910, lem bad ka jingsawa jlan bajngai ka baje Premmiet. — Melancholy Student.16

Kumta ki briew ki "ial iakren" shaphang u Comet, bad u myllung ha kane ka poem ruh u iathuh ba ka Thakemon Majaw la ka la leit noh sha "Ri Bakham bha" bad ba un ym iakynduh shuh ia ka ha kane ka pyrthei, ka burom jong ka ba la paw ha ki kam ba ka la leh kan pynlong ia ki briew ban ial ialap shaphang jong ka. Shisha, haba ngi lap ba haduh mynta dang tang kane hi ka poem ba la thoh ha ka dur bad sur ka elegy ha ka ktien jong ngi, ma ngi ruh ngi iakynmaw lang ia kata ka briew ba ngim iohi da ki khmat. U myllung hi u la kren kumta ia kaba iadei lang bad baroh ki kam bahok, ba kum kita "ki ial sah iwbih".

---

16. *U Lurshai*, June 1919; Nga suba ba dei u Soso Tham uba la thoh ia katei ka jingkhublei namar ka sur ka iasyriem shibun bad katto katne na ki poem jong u. Shuh shuh u la long hi kum u 'tiew khunswet ha ka snem 1910.

I THAKEMON

Ha ki saw laiñ bakhatduh u kren kum u stad-pyrkhat jong ka jingngeit Khristan ba ka jingiap ha ka met la ka triem katno katno kam long ka jingkut ka jingim briew, hynrei ka long tang ka lynti ba ki Khristan ki ngeit da kaba la u Jisu yn iohi mar khmat bad ka lynti ruh da kaba baroh kiba dang im kin iaid ha kawei ka sngi ban poi sha ka ri ba ka mynsiem kan im junom. Kumta u kdew ba la kiba dang sah baroh ki sngewdiaw bad sngewblaw, kim lah bat shuh la kaba la leit. U khublei ia ka Thakemon bad u kular kumba kular u Amjad Ali ha ka "Jingruwai Ia Khlad" ba ma u ruh un wan bud nadien. U Ali u thoh ;

Sha ri baieit ngin sa iashem,
Ka ri tynnad ka ri suk ;
To iaid to iaid nakra la tem,
Ba nga ruh lajan wan.

Ha kajuh ka sur u nongthoh ia "I Thakemon" ruh u ong, "Khie, ngin wan nadien bad phi ban ioh lai im."

Ki Jingpyrshang

1. Thoh ia ka substance jong "I Thakemon".
2. Kaei ka elegy ? Kiei ki phang pdeng jong ka ? Bishar ia "I Thakemon" kum ka elegy.
3. Pynpaw lut ia ki jingpyrkhat bapher ba phalang ha u nongthoh haba u rwai bynnud ia "I Thakemon".
4. Kiei ki kam bad jinglong babha ba ka Thakemon ka la pynpaw, kat haduh ba u myllung u la thoh ia kane ka poem ? Tai nia la phi iohi ne em ia ka jingdukha mynsiem jong u nongrwai ha kane ka poem.
5. Ha ka jingkhlad jong ka Thakemon "ngi la duh ka nuksa (type) babha jong ka tnga, ka kmie bad ka nongtrei." Tai nia halor kane ka jingong da kaba kdew sha ka poem, "I Thakemon."
6. Ki poi teng teng shipor kum Halley's Comet,
Haba jah ma ki pyrthei kan iai iakren.

   Uei u Halley's Comet ? Balei u myllung u pynsyriem ia ka Thakemon bad utei u Comet ?

7. Batai shai ia ka jingmut ha kine ki laiñ harum:

   (a) La ngi bynnud ban kren pyrshah ngim sngewnud;
   Haba ngi tip ka jong U bor bad mon long.

   (b) Bad ia phi hangne junom ngin iakhublei,
   Tad ynda iashem ha shiliang wah;
   Hangta ia ngi phin ap wan tan lawei,
   Hynrei dur, jinglong jong phi yn kynmaw sah.

   (c) Kin long u mot
   Sha Lushai ha jumai bah phim kynran,
   Haba U Trai u khot ban sei lut la bor.
   Nangta phi hiar Ri Bhoi ia jingdum ban beh;

   (d) Ia la briew sha Bilat phah ban kham pynbit:
   Phai nangta u kyrmen ban trei ryngkat slem,
   Hynrei jingkyrmen long kum sngi ha por lapbah.

2. U S.M. AMLAD ALI

U SHEIKH Muhamad Amjad Ali u la long u nongthaw poitri paidbah banyngkong ha ka ktien Khasi. Kane ka paw na ki kyntien jong u hi haba u plied ia ka phang *Ka Myntoi* jong u ha ka snem 1888. U la long u Muslim na Sylhet, bad la ithuh ia u ha Shillong hadien kum u Khan Saheb. Ki ksiew jong u kim tip shuh mynno la kha ia u namar ym don jingthoh satia, imat kaba kdew shaphang kata. U la pas ia ka Entrance ha Shillong ha ka snem 1887, kata shi snem shwa ba un pynmih ia ka kot poitri jong u. U la trei haduh ba u la shong thaid ha ka snem 1920 kum u Assistant Inspector General of Prisons, ka kam badon burom ha kito ki sngi jong u. U la long ruh shisien u dkhot ka Legislative Council ka Assam. Ha ka elekshon banyngkong sha ka Shillong Municipal Board ba la pynlong ha ka 27 tarik Ïaïong 1925 u Ali u la ialeh jop na ka ward Laban. *U Lurshai* u thoh kumne:

> Ki don 11 tylli ki Ward bad na kine 7 tylli ym shym don jingialeh namar ba don ka jingiatylli. Na ki Ward kiba ialeh ka jingmih ka long kumne. Laban la ialeh 4 ngut bad la lah u Khan Saheb Amjad Ali, na S.E. Mawkhar u lah u Rev. J.J.M. Nichols-Roy, na Kench's Trace u Babu Ramnath Datta, bad na Police Bazar u Mr. Shamser Ali.

U la long u paralok bad u kynja nongai buit ia u Sylem Kmuin Manik ka hima Mylliem. Mynshwa eh ia kawei ka lyngkhot surok ha Laban la ai nam ha ka kyrteng jong u. U la khlad noh ha ka 14 tarik January 1927,

3. SYNSHAR RIW KHASI

HA KANE ka poem u S.M. Amjad Ali u kyntu ia ki Khasi ba kin synshar hi ialade. Kim dei ban sngap ia ki jingpynshoi bad ki jingbatai kiwei pat ki briew kiba kwah ban pynduh noh ia ka jinglaitluid ba ki la ju don. Hynrei kin lah ban bat ia ka jinglaitluid tang lada ki pyndem ialade ha u Blei bad wad na u ia ka jingiarap. U myllung u kular ba ki Khasi kin suk tang lada ki nang ban iatylli para ma ki bad leh ia kano kano ka kam da kaba pyrkhat. Kim dei ban bud tynneng ia ki rukom bad dustur nongwei katban klet ia ka jinghikai ki longshwa la jong. U hikai ba kin synshar ia la ka jingmut bad im hok shitta ha ka la niam, bad ka jingsuk ba mih na ki rukom pyrkhat barim ba kin lah ruh ban pynshai ia kiwei pat. Lada kawei pa kawei ka kur ka synshar ialade ha ka ktien bad ka kam, ka jingim hok ba synshar da ka jingieit, ki Khasi kin im tymmen shong prah. U kyntu ruh ba kin ri ia la ka jinglong babha bad leh hok da ka jingsngew rit.

II

Kane ka lynnong ka don khyndait dkhot, bad kawei pa kawei ka dkhot ka kut ha ka laiñ basaw.

Ki kyntien ba la pyndon kam da u Ali ha kane ka poem ki buhrieh ha lade hi ia ka maia jong u namar haba pule ia ki, ngi sngew tang ki kyntien sneng, kyntu, bad kyrsiew thiah. Kane bad ka 'Ieng 'Riw Khasi" ki long ki poem kiba iadei bad ki briew kiba la lah ban pyrkhat; ban bishar da lade hi ia ki mat ba la rwai. Na ka mynsiem jong ka poem, ngi lah ban pei phang ba ki Khasi ha kito ki por (1880-88) ki la dem ka mon ban pdiang ia kiei kiei kiba ki i kum kiba kham bha ban ia kaba ki la ju tip. Ka synshar khadar ka la kylla na kawei ka por sha kawei pat. Ki syiem Khasi ki la iateh kular ban iatrei lang bad ka sorkar Phareng bun sien. Ha kata ka rukom, u Amjad Ali,

kum u nongshong shnong ka ri Khasi, u i kumba ka jaitbynriew kan kie berong ha ka tynneng suda bad ba kin sa long mraw ha ki kam tynneng bad ha kiei kiei ki bathymmai haduh ka pyrkhat pyrdaiñ bad ki dusturriti baroh. Namar ba don ki jingkylla khamtam ha ka niam la pait la pra ka jaitbynriew namar ka ïing ka sem ruh kam iatylli shuh ha kawei ka niam. Ha kata ka rukom u la iohi ba ki kmie ki kpa, ki hymmen para teng teng ki beh beiñ ia ki khun jong ki kiba la kylla niam la kumba kita ki dei shuh ki Khasi. U angnud ban iohi ia ka jingshong suk shi ïing shi sem, shi kur shi jait Ia kane ka jingkyntu u la sian bha da kaba pynphai pat ia ka jingmut ki trai shnong sha ka jingim bashisur ki thawlang—iawbei ka ri Khasi kiba la long shisha ki trai shnong ba u myllung u i dei dur bad ka jinglong kyrpang ka ri.

Haba u pyndon kam ia ki kyntien "khlem artatin artat", u Ali u la kular ha ki Khasi ia ar tylli kiei kiei, bad kita ki long ba kin ioh ia ka jingiarap na u Blei bakhraw, bad ka jingsuk bashisha. Hangne ngi lap ba u ïeng ha ka kynja rynsan kum u nonghikai. u nongiathuhlpa bad u ksiang ha pdeng u Blei bad u briew. Da kaba kdew ia kane sngew dei ruh ban ong ba u pynlong ia ka poitri ka lieng ban kit ia ka khubor jong u, kaba mut ba u shem kumba shem u Plato ki Greek ba ka poitri ka dei ban hikai ia ka longbriew - manbriew de. Hateng hateng u shim ia ki nongpule ba ki long tang kum ki khynnah rit kiban ap ia ka jingmih soh kata ka jingkular jong u. Kata ka "jingsuk shisha" ba u la kular kam wan tang da kaba iaroh u Blei, hynrei da kaba ia iatylli kum ka jaitbynriew. Haba u kren shaphang ka jingiatylli u thew nadong shadong : naduh ki syiem, ki lyngdoh bad kiwei pat ki nongsynshar ba ki dei ban iamir hajuh na ka bynta ka jingman bha ka ri Khasi. U kren ruh ha ki nongialam ha ki bima baroh ba ki dei ban da pyrkhat bha shwa ban leh ei ei ioh ba kin leit pynlong mraw pynban ia la ki para Khasi.

Ha ka dkhot baar u myllung u ktah sa ia ka jinglong myns'em ki briew. Ha kane u la ai da ki hukum syndon kiba dawa ia ka jingtai nia bad jingbatai de. Ki hukum

jong u la ka jaitbynriew Khasi ki long kumba la kdew harum.

(1) Synshar ia la jingmut. Haba ngi pule kumne, ngi phai sha ka jinglong ba iai kylla ka longbriew manbriew ha ka ri Khasi kaba imat ha kito ki snem ruh ka nang hiar nang hiar na kaba u myllung u ju iohsngew shaphang jong ki. Ki briew ki la kham kloi ban pdiang ia ki jingbatai bad jingai buit khyllah ki nongwei kat haduh ban klet uwei ia uwei u para trai shnong ruh; kim da kheiñ shuh ba ka long ka basniew ban shukor ia la ki para briew, lane ban bishni-pihuiñ para Khasi. Ka jingbishni bad ka thok ka shukor ki pyntroiñ ia ka jaitbynriew.

(2) Long shlur, wat khawpud. Haba ia ka jingmut ym lah shub ban synshar hok, u briew u syier ioh ba don ha ki kyntien ba u kren kaba pynmong ia u paralok, katban pynwan ia ka siar ka lait kylla, hynrei u bahok um tieng iano iano ruh. Haba khmih bha ia ka jingiadei ter ter kane ka hukum bad ka bynta ba la kren ha ka dkhot banyng-kong, ngi i kumba kane ka jingshlur ka thew ruh ia ka jingshlur ban bat skhem bad ri kyndong ia kael kael la ka jong, hynrei lada ki Khasi kim long shlur, kata kaba ki la don ruh kan sa duh noh hi.

(3) Wad ka Niam, ka jingstad bad jingsuk Khasi. Ha kito ki snem u Ali u la iohi ba ki Khasi kiba la pdiang ia ka niam Khristan ki nang bun, bad lehse da kaba bakla ruh ha ka jingpyrkhat jong u, ba ka niam ka rukom Khasi ba ym da don da ka jingthoh ka lah ban jah noh. U kyntu ia ki ba kim dei ban iabeh sha ka niam thymmai; hynrei ban wad ban tip kham bha shaphang ka niam la jong.

Haba u kyntu ia ki nongpule ba kin wad ia ka jing-stad Khasi, ngi sngew lyngngoh shibun khamtam haba ngi pyrkhat ba u nongkyntu um dei u Khasi. Kaba kumno mo ka long kata ka jingstad Khasi ? Hato ka long ka jingstad ba khlem thoh shaphang ka rep ka riang, ka synshar - khadar, ka imlang - sahlang ? Imat kumba u thew shata namar ki Khasi ki la nang hi ban synshar ialade ha ki por barim bajah shwa ban ong kita ki briew ia kiba u myllung

u sin da "ki nongong" kiba kyntu ia ki nongsynshar ban iamynjur ia katto katne ki jingkylla kumba ka paw ha ki jingiatoh kular hapdeng ki syiem Khasi bad ka sorkar Phareng na kawei ka por sha kawei pat. Lada phai pat sha ka jingsaiñ nar bad ki kam khaii ruh ki Khasi ki la nang naduh kita ki por bamynshwa. Lait noh kito khyndiat ka jingwad ia ka jingstad Khasi khlem da pyndon kam ia ka jingstad ba wan na sha bar kan long kaba leh bymdei, namar ym don koit ka jaitbynriew ha kane ka pyrthei kaba lah ban roi ne stad hi khlem da khmih ia kaba kiwei pat ki ri ki la leh.

Kaba kum kano pat kata ka jingsuk Khasi? Haba ngi kren shaphang ka jingsuk, ngi leh kumta ia kaba iadei lang baroh shi snieh pyrthei, ym tang ia ngi lane ia ka jaitbynriew jong ngi; namar ia ka jingsuk ba ngi ki trai shnong ngi lah ban mad, kiwei ruh ki lah ban leh kumjuh. Khlem da iatuklar eh ia ka jingiapher na ka jingsuk Dkhar ne jingsuk Phareng, lah ban pyni ia kaba u myllung u mut da kaba kham sngew thikna bha. Um kwah ia ki Khasi ban iawad ia ka jingsuk mynsiem katba kum ka jingbikai ka niam Hindu ne ka niam Musulman, ne ka niam Khristan. Hynrei na kito baroh lai ki niam thymmai, imat u kham shon hi ia ka niam Khristan kaba hikai ba u briew un ioh jingsuk bad jinghun mynsiem ym eh ha kane ka pyrthei, hynrei ynda u la poi sha bneng. U Jisu hi u la kren kumta, "Ha ka pyrthei phin shem ka jingjynjar". [1] Wat la u long Muslem, u myllung um kwah ne don jingthmu ban pynrung ia ka niam jong u ha ki Khasi bad u kyntu hangne ba kin iawad hi ia ka jingsuk ba kin ioh ha ka jingngeit Khasi kaba hikai ba u briew uba im hok un poi sha dwar u Blei bad un shong suk hangta junom. Ka niam bamarwei jong u Ali ka long ka hok bad jingtrei minot kumba u la rwai ha ka "Niam". Ynda ki Khasi ki la lap ia la ka niam, ka jingstad bad jingsuk mynsiem ha la ka jong, u kwah ruh ba kin batai bad pynshai ia kiwei pat ba kin sngewthuh kham bha shaphang la ka tynrai.

---

[1] Ioannis XVI : 33.

SYNSHAR 'RIW KHASI

NA KABA bikai ia kito baroh u myllung u rung ha ïing ki Khasi syndon ban sneng ia ki. U la iohi imat ba ki trai shnong kim salia ban synshar ia ka la kur ka jait, ym don jingñiew kor shuh ban pynskhem la ka jong. La don bun lehse kiba sngew sarong haba ki ioh pyrsa kurim da u dohlieh, hynrei u Ali u iohi ia ka jingma ba lah ban mih na kum kata ka jingsngew; kumta hangne u kren beit ha ki kñi ki kpa bad u kyntu da ka bashai, "Synshar ia la ki kur". Don ka jingshisha ha kane ka jingkyntu, namar lada bakla naduh rympei ka jinglait kan iai bud lynter, lada ki kñi ki kong ki leh bymsalia ia la ka jait ka kynja, kam eh ia ki nongwei ban tur ha ïing syndon ban pynkylla khongpong khongdeh ia ka longïing longsem. Tang da kaba ieit bad ri kyndong la ka doh ka snam ba lah ban khang lad ia kiwei ban leh beiñ ia ka. U myllung u hukum ruh ba ki Khasi kin kiar na kaba pyndon kam ia ka tim ka tlad namar ka thad rong ia la ka jaitbynriew, hynrei kin kham jied ban iaieit bad iashong suk la shikur ne shi tnga khlem iashoh iadat. Haba u sneng ban "iasuk ianeh"

Khlem iadat khlem iabeh
Hynrei da shong kum ki riewhok

ngi iohi ia kawei pat ka dur jong ka jaitbynriew Khasi ha kito ki por ba na shwa. Imat la ju don ka jinglong bymneh tang bad uwei u tnga ne kawei ka tnga. Ia kaba ka la ju long kumta lah ban ring dur na ka jingsin ia u rangbah da "u rang khatar lama". Lada don daw ban iaphoi iania ha ïing shi tnga ki la kioi ban pynlait san shyleng, wat la ki lah ban iakynduh biang ruh. Ha kata ka rukom ka jinglong barim ka pynlyngngoh ia u nongwei ruh.

Haba u myllung Ali u sneng ba ki Khasi kin synshar "ia la jinglong" u ialap ia kawei pat kaba sngew eh ban bat, khamtam ynda ngi pule sa ia ka poem "Ieng 'Riw Khasi", bad kata kaba sngew eh ka long ba ki Khasi kim dei ban iabeb ban ieit sha kiwei pat ki ri, hynrei ban "neh ha jylli". Kumno kin stad bad suk lada ki neh tang ha ïing ne tang hapoh u pud u sam? Haba bishar ia kine ki kyntien

na ki liang baroh, u Ali u la bakla shibun haba u kren kumne. Ma u hi ruh u shem jingeh ban pynlasuk ia ki ar ki nia. Hynrei ia ka jingkyntu ban "neh ha jylli" lah ban batai ba u mut kumne: ba ki trai shnong ka ri Khasi kim dei ban iabeh ia ka bud tynneng ka leh tynneng ia ka rukom im ki nongwei kiba la wan poi sha kane ka ri jong ngi; kim dei ban mih na la ka niam tynrai; kim dei ban bret ia ki dustur - riti jong ki, hynrei ban bat khak ia ki baroh da ka jingsngew rit bad jinglong hok.

KI JINGPYRSHANG

1. Thoh ia ka substance jong ka "Synshar Riw Khasi".
2. Kiei ki jingkyntu u Amjad Ali ia ki Khasi ha "Synshar 'Riw Khasi"? Tai nia halor ar tylli na kito.
3. Batai ia ka jingmut jong kine ki laiñ harum :

(a) Phin loh jingsuk shisha te phi
Khlem artatin artat,
Ha ba ia soh maphi hi
Haba phi leh da pyrkhat.

(b) Wad ka niam, wad ka jingstad,
Wad ka jingsuk khasi;
Ia ka jingmut skhem to bat,
Bad pynshai ia la ka ri.

(c) Synshar, synshar ko 'Riw Khasi !
Synshar ia la jinglong,
Wat leit sha bar neh ha jilli,
Wat leh b'ymman, wat leh sarong.

4, IENG 'RIW KHASI

KANE KA lyric ka don saw dkhot. Ngan pynbiang ia ki harum da kaba spel ruh ha ka rukom ba ngi spel mynta.

1. To ïeng, to ïeng, ko 'riew Khasi !
   Na jaka shong badum;
   Da jinglong hok panpoh lade,
   Rah u diengduh, rah u sum.
2. To ïeng, to ïeng, ko 'riew Khasi !
   To dih ka um jingstad,
   Ia la ka Niam pynbud ryngkat;
   Mih ha thma - ka jingpyrkhat.
3. Jingphong is'nei to phong ma phi,
   Panspong da jingshisha :
   To kup, to kup, jainkup sybun;
   Rah ruh la ka wait jingbha.
4. To bat skhem ia u 'nam minot,
   Ia ka ryntieh jingmlien,
   To ïeng, to ïeng, ko lok baroh !
   Ioh phi shitom bad shah sin.

Ia katei ka jingpynbeit nga la leh namar ki ar tylli ki daw. (1) Ba u nongthoh hi u la kyrpad ha ka epigram jong u, "jingpynbeit sngowbha", kaba paw shai ba un da la sngewbha bad sngewnguh ruh ia kito kiba klol ban pynbeit ia ki jingduna. Haba nga leh tang la kane kawei, ngam mut ban ong ba kiwei pat ki poem ha *Ka Myntoi* ki beit, hynrei nga shim ia kane kawei tang ban plie la ki khmat jong ki kritik bamynta. Ngim dei ban klet ba u Ali u la thoh ia ka kot jong u mar iadep Entrance, kata hi ka iarap ia ngi ban sngewthuh ba um pat da mlien bha ia ki jnit ki jnat ka poitri, bad ka lah ban long ruh ba um pat da sngewthuh bha ia ka ktien Khasi. (2) Ba ha ki lai dkhot babud ki laiñ baar ki don tang hynriew kynnoh, bad lait noh ka dkhot balai, kiwei pat ki ioh hynñiew kynnoh ha ka

laiñ basaw. Nga la weng ar kyntien na ka laiñ baar ka dkhot 1, la pyndap phra kynnoh ha ka laiñ balai dkhot 2, bad hynñiew kynnoh ka laiñ basaw ka dkhot 3. Da kaba leh kumta ngi iohi la ka jingiaid ryntih ha ka metre, bad ka rhythm ne dew jong ka poem baroh kawei. Nga la pynbha ruh ia ka "jingshong badum" sha ka "jaka shong badum", namar nga sngewthuh ba u myllung u mut kumta hi lada un thoh ia kane ka dkhot ha kine ki sngi thymmai.

II

U myllung Sheikh Muhamad Amjad Ali u kyntu ia ki Khasi baroh ban mih na la ki ïing bad ban wad ia ka jingstad. U pyni buit ba ki dei ban ym klet ia la ka niam, bad ban kup ialade da ka jinglong hok, ka jingshisha, ka jingbha, jingminot, bad jingmlien babha baroh ba kin suk hadien.

III

Haba ngi bishar ia kane ka poem ngim dei ban klet ba katto katne ki lynnong na ka *Bible* ki dang long ka bynta jong ka jingpule ha ki skul heh ha kito ki por, hooid wat haduh ki sngi ba u Soso Tham u la hikai ha Government High School ha Shillong (1905-1931). Kaba tip ia kata ka jingshisha ka iarap ia ngi ban ym sngew phylla shuh ia u Ali uba ha kane ka lyric u la pyndon kam ia ka metaphor bad ka jingbatai, wat ha ka phawar rit ba kum kane ruh.

Ka jingkhot u myllung ia ka jaitbynriew Khasi ha kane ka poem ka long ban ïeng joit ban ialeh thma pyrshah ia ka jingbieit kaba la pyndum ia ka ri hi baroh kawei. Ia kane la kyrshan da bun ki laiñ. Ka "jingshong badum" ne jaka shong badum jong u ha ka dkhot banyngkong; "ka um jingstad," "mih ha thyma — ka jingpyrkhat." bad "Ioh phin shitom bad shah sin" ki thew sha kaba kum kata ka jingialeh. Um shym la pynshit ia ki Khasi ban ialeh thma pyrshah ia ka jingsynshar nongwei. Haba mih ban ialeh ia kano kano ka thma, don kam ia ki atiar ne tiar iapom bablang lym kumta u nongialeh un shah jop ha ka jingialeh jong u. Ki atiar ba u Ali u batai ia ngi ban kieng ki long kiba ia blang tang na syngkai shaneng, bad

ka bynta ka met naduh syngkai sharum ka long kaba khlem jinglada. Lehse ha ki thma mynhyndai ki nongialeh kim ju pynmynsaw ia u nongshun na ki kjat. Lada kam long kumta pat, ki atiar ialeh thma ruh kim biang satia. Ha ka syngkai u batai ba dei ban panpoh da ka jinglong hok. Lada ki briew ki kieng ia ka hok ha syngkai, kata hi kan pynphyrnai ia ki haba kiwei pat ki peit sha ki. Hynrei sngew dem ban pyrkhat ba u Ali u mut ba ki briew kiban ialeh ha kum kata ka thma ki dei ban long kiba tang shisur ka jingmut jingpyrkhat. Ka metaphor "panpoh ia ka syngkai" ha ka niam Khristan ka thew ia ka jingkloi ban ïeng ha kano kano ka por ba don ka jingkhot, ym ban buh teng ne wad daw ban pynpep. U myllung u thew shata hi ha ka jingiohi jong nga. Ha ki kti pat, u bthah ba u nongialeh pyrshah ia ka jingbieit un rah da u diengduh ha kawei, bad u sum ha kawei pat. Ia u diengduh ia ju pyndon kam da ki riew rangbah bad ki tymmen. Ka jingiarap ba ioh na u diengduh ka long ban kyrshan na kaba btuid ha ki lynti bama, namarkata, ki khynraw ruh ki don kam hi ban shan ialade ban lait na ka jingbtuid ha ki jingpynshoi baroh kiba lah ban pynwit ia ki ha ka jingwad jingstad jong ki. U sum pat u long u atiar banep ban ialeh pyrshah ia u nongshun. Pynban ka laiñ "Rah u diengduh, rah u sum" ka long ka laiñ bajwat tam ha kane ka poem. Namarkata, ka jingbatai ia kine ki kyntien ka long kat kum ka jingbishar jong nga marwei. Ka daw ba ka jwat ka long ba u myllung hi um shym pynpei ia ka jingmut ba u don ha lyndet jong ki. U diengduh, nga iohi u ïeng ia ka jingkut jingmut baskhem kaban shan ia uno uno u nongialeh na ka jingsyntuid ha ki tamasa jong ka pyrthei khnang ba un lah ban pyndep ia ka jingpule ban wad ia ka jingstad ba u don kam. Namar ba u sum u long u atiar banep, bad ba lah ban pynmynsaw ia kiwei pat, u paw ha nga kum ka pharshi ia ka jingialeh bad jingiaksaid shisha ban jop ia ka thong ha kaba ia ki jingeh baroh yn lah ban iuh roit lyngba ka jingkut jingmut baskhem. Lah ban kut jingmut, hynrei lymda ia pyrkhang bad ialeh shisha, ka jingong ba ka mynsiem ka smat bad ka doh ka tlot kan iadei ruh bad uno uno u riew ialeh.

IENG 'RIW KHASI

U Ali u la pynap la ka thong na ka bynta ki nonglaleh pyrshah ia ka jinglong dum. Ka thong jong u ka long ka "um jingstad". Ki Khasi kin ioh ban mad ia kata ka um jingstad tang da kaba pule ha ki skul heh bad skul bah ym da kaba shu shong ha ïing. Ka laiñ hi ka pynkynmaw ia ki nongpule ia ka jingkyntu u Alexander Pope haba u ong "Drink deep the pyerean spring", kaba thew ia ka jingstad. Kum ha ka "Synshar 'Riw Khasi", hangne ruh u myllung u kyntu ia ki nongpule baroh ba kim dei ban klet ia la ka niam ynda ki la stad; hynrei kin iarap pynban ia kiwei ban tip kham bha shaphang jong ka.

Kiwei pat ki atiar ki long ban phong ha ka met baroh kawei da ka jingisynei ba kiba peit ia ki riew ialeh da kaba isynei. Kane ka long ka jingiai ban ia ka laiñ bakhatduh jong ka poem ba ngi dang shu lah pule, kata ka long, "Wat leh bymman, wat leh sarong." Ngi ju sngew bun sien ba uba leh rit ialade ha khmat ki briew u ju kot sha ka thong jong u. Nangta u Ali u bthah ia ki nongialeh ba kin spong ha la ka khlieh da ka jingshisha, kaba mut ba ki Khasi kin iai mut bad iai im sngi ha kiei kiei ki bashisha ym ia ka lamler bad ka thok: namar lada ia ki jingmut jingpyrkhat la pyndap da kiei kiei kibym myntoi, kata ka jingialeh kan kut ha ka shah jop hi. Ki nonglaleh thma ki dei ban pynpaw ialade ki basbun ym ki bakhim mynsiem, kiba tieng ban pynlut la ka spah ka phew ban pynioh jingstad ialade ne ia ki khun ki ksiew. Kito hi kim biang, u myllung u bthah ba ki Khasi kin pynpaw ia ka jingbha, ban long ki baminot, bad ban pynmlien ialade ban leh kumta.

Ia kitei ki atiar la pynsyriem bad ka wait, u khnam bad ka ryntieh. Bad u Ali u sngew thikna bha ba lada la phong lut ia kitei ki atiar baroh, ka jingjop kan long ka jong ki Khasi bad kin long artat ki bastad bad kiba ioh ia ka jingiaroh na kiwei de. Ia ki nongshun jong ki Khasi, u Amjad Ali u la ñiew kyrteng ha kiwei pat ki lynnong. Ki long : ka jinglong bymman, ka Alhia, ka Lyrni, Sarong, Bishni, Lamler, Jingtuh bad Jingthok. Lah ban jop ia kito tang da kaba pyndon kam ia kitei ki atiar baroh ba u la batai.

IENG 'RIW KHASI

IV

Ha kane ka poem ka khubor jong u ka long kato kaba u la ialap ha ka "Step" ha kaba u kyntu :

To khie mynta na la jingthiah
Pule la kot ka sla.

Ha ka "Jingstad" pat u pyrta jam kumne ia kajuh ka khubor babha :

Ko nongpule ! ma phi baroh
Hikai, hikai, hikai jingstad,
U soh jingim hangto phi'n ioh,
Ba phi'n suk mynsin artat.

Kumba la kdew na neng u S.M. Amjad Ali u la pule ia ka *Bible*, kumta ha kane ka poem ngi iohi ba la saiñ dur ia ka jingpyrkhat jong u da ki kyntien jong u apostol Paul kiba u la thoh sha ki nongshong shnong ka Ephesos kiba la kylla Khristan da ka jingialap jong u. Thoh u Paul :

Ha kaba wai noh, ko para, to long ki bakhlaiñ ha u Trai bad ha ka bor ka jingkhlaiñ jong u. To kieng noh ia ki atiar u Blei baroh ba phi lah ban ïeng pyrshah ia ki bult thap jong u Soitan . . . . To ïeng phi, namarkata, ba la panpoh ia la ka syngkai da ka jingshisha, bad ba la kieng ia ka jingiada shadem ka hok : bad ba la phong juti ha la ki kjat da ka jingpynkhreh ka Gospel ka jingsuk; nalor kita baroh, da shim ia ka stieh ka jingngeit, da kaba phin lah ban pynlip ia ki sum bameh ding jong u bymman. To shim ia ka tupia nar ka jingpynim bad ka waitlam u Mynsiem, kaba long ka ktien u Blei. 1

Ngi iohi nangtei ba dei ia kine hi ki atiar ba u Ali u bthah ban pyndon kam ; hynrei la batai ban phong ia ki ha kawei pat ka rukom. Um kwah ia ki ban phong juti ruh. Ka thma ruh ka kham sngew jem ban ia kaba u Paul u la iathuh namar ia ka khlieh lah ban iada tang da ka jaiñspong. Ym don kam jingiada kyrpang ia ka shadem

---

1. Ephesos VI, 10-17.

ruh. Kaba u la leh ka long ban pynkylla dur ia kito ki atiar u Paul ha ka rukom ba ki Khasi ki kham jem ban sngewthuh, kumta ngi ioh ia ka ryntieh, u sum bad ki khnam de nalor ka jaiñspong, bad ym don kam stieh ruh ha kata ka thma.

Na ka liang ka jingiaid ryntih ka rukom pynkham atiar, nga iohi ba ka jingduna bakhraw jong u Ali ka long ba u la tynñian ha ki ar tylli ki kti u Khasi bapli da ki atiar bawit suda. Ha kijuh ki kti kin bat ia u diengduh, u sum, ka wait, ka ryntieh bad ki khnam. Ki nongialeh thma kin paw ha ka rynsan, lada pyni nuksa kum ki nongialeh thma bula, ym kito kiban ialeh haduh ban da jop namar ia ka jingpyrkhat beit jong ki la pynwit noh hi da ki atiar ba ki don ha ka kti. Haba nujor bad ki atiar ba bthah u Paul, ka jinghikai jong u ka kham suk ban bud. U Paul u bthah tang katne ban bat ha ki kti : ha kadiang ka stieh, ha ka mon ka waitlam. Pynban ka jingthmu jong u Ali ha ka jinglong samla jong u ka long ka bakhuid, namar ba u kwah ia ki Khasi ban nang ban stad.

Shuh shuh, haba shim lang ia ka dkhot bakhatduh jong ka "Syashar 'Riw Khasi" bad kane, ngi iohi ia ki ar tylli ki nia bapher bad um shym la lah ban pyniasuk ia ki. U kyntu ha kawei ba ki Khasi kin hun ha ka jingstad Khasi la jong, bad kim dei ban pynbud tynneng ia kiwei, u da hikai artad ba kin neh tang ha la jylli, katba hangne pat u pynkhohreh ia ki ban mih na la "jingshong badum" ban wad ia ka jingstad kaba nga thikna bha kaba wan nabar. Kum kine ki nia ba iapyrshah kawei ia kawei ngi pule ruh ha ka jingbishar bniah u Wordsworth2 ba um lah ban ban pyniasuk ia la ki jingbatai shaphang ka poitri. U la iaineh ha kaba u kren shaphang ka niam hynrei u shah jop ha kane ka bynta.

---

2. H.W. Sten, "U William Wordsworth", *Ka Jingbishar Bniah*, 1979.

5. KA DUITARA

KANE KA poem ka kham pher na kiwei pat ha kiba ngi sngap ia ka jingsngew ki myllung shimet ne ia ki tyngshop ba ki la thaw ban kren ha ngi. Hangne u myllung S. J. Duncan u pynkren briew da ka duitara. Ngi tip ba ia ka duitara la shna na ka dieng, ka snieh, ki sai muka, bad ngi ngeit ba ia kane ruh la shna kumta. U myllung um mut ba ka Duitara jong u kan mut kumba batai u myllung Hopewell Elias ia kano kano ka lyric, hynrei ia ka duitara ba pynmih sur hi. Ia kum kane ka stail, ngi tip ha ka English kum ka *autobiography*. Lah ma ban jer kyrteng ia ka da ka IATHUHHI ha ka Khasi ? U myllung ne u nongthoh um don kam ban kren da lade hynrei kata ka tiar ne jingthaw jong u ka kren briew hi, namar kata, ka IATHUHHI.

Ha kane ka jingrwai u myllung u pyniathuh hi da ka duitara shaphang jong ka ha ki nongpule bad nongsngap. Ka jingiathuh jong ka ka long ia kaba ka kynmaw bad ia kaba ka sngew mynta shaphang ialade. Ngin khmih mynta ia ki mat ba ka iathuh shwa ban bishar ia ka poem.

Nyngkong eh ka iathuh ia kaba u Khasi u ju kren puramit ha iing ha sem ba ka don ka por ha kaba kiei kiei baroh ki sdang, kata naduh ka jinglong khunlung ; bad ha kata ka rukom ngi iohi ba ka pyrthei hi ruh ka la long shisien ka khunlung kaba dang hok kabym pat tip ia ki kam ki rangbah. La katta ruh, ngi iohi ba lah da don briew noh hi ba shong ha ka. Kita ki briew, bad kynthei bad shynrang, ki la long myllung namar ki iarwai ha ki sur ka Duitara. Ka Duitara ka don saw ksai. Ka kamram jong ka ka long ban pynum ia ka dohnud briew, bad ban pynsting ia ka jingsngew khia mynsiem ba mih na ka jingpyrkhat shaphang ka mynta bad ka lawei. Ia ka kyntien

KA DUITARA

"um dohnud" la batai kham shai ha ka dkhot baar, kata, "shoh pynbieit" bad "khroh pynieit". Lada u nongsngap la ka sur um sngew shoh bieit da ka jingthiang ka sur, um sngew ba ka jingieit ka rung ha u, bad ka dohnud jong u kam lah ban um. Haba ka pynlong kumta la kiba sngap, lah ban sngewthuh ruh ba la ha kata hi ka khyllipmat u nongsngap u sngew sting mynsiem wat la ka jingkit ha ka jingim jong u ka khia.

Ka Duitara ka iathuh ruh ba ha kita ki por barim, baroh ki briew, naduh u syiem ha ka khet haduh u mraw ha ki kam shakri ki la ju ieit ban shah shkor ia ka sur jong ka. Lyngba ka sur ruh ba ki nongsngap ki lapoi lang sha ki jaka baroh ba la iathuh da u myllung ha ki puriskam jong u. Ka sur jong ka ka pynbiria bad pynjaw ummat ruh ia ki nongsngap bad ha kaba leh kumta ki nong sngap ki iohi, lada ki kwah peit bishar haduh katno ka jingieit u khynraw ia ka khynraw ne da kumwei pat ka khia, bad haduh katno pat ba ka sur ka law ia ka sohsat baroh ha ka dohnud briew. Ka iathuh ia ka jingshisha ba ka sur jong ka ka kham sngew bang bad sngew myllung mynmiet ban ia mynsngi. Ha kaba pynkut ia la khana shaphang ialade, ka Duitara ka kren skhem ba ka iohi ba kiwei pat ki tiar tem ba na bar ki la wan pol ha ka ri Khasi, pynban kam sngew rem ne sngew bishni ia ka kyrdan ba kito ki nongwan thymmai ki la ioh namar ka tip shai ba yn dang don hi kiban pyndon kam ia ka sawdong ka lyngwiar dpei jong ki.

II

Hadien ba ngi la bud bniah katto ia ka jingiathuh ka Duitara shaphang ialade, lah mynta ban khmih ia ka poem da kaba pynphai ia ki jingtip bad jingsngewthuh jong ngi sha u myllung. Ban phai sha u, kam mut ba ngin pule bangne shaphang ka jingim bad jingtrei jong u; hynrei ngin khmih bad iit u buhrieh aiu ha kine ki saw dkhot.

Sa shikyntien biang, wat lada don kiba la shim ba ka lyric ka long ka kynja duitara ha ka Khasi u S.J. Duncan

um mut kumta. U mut bad thew hi ia ka Duitara kum ka tiar tem u Khasi, bad ia kane la nang pynshai shuh shuh da kaba u kdew ia ki guitar, sitar bad kiwei kiba long hi ki tiar tem kum ka Duitara. Shuh shuh, tang ka Duitara bad ki tiar tem Khasi kum ka marynthing bad maryngot kiba ngi sngew tynnat ban sngap katba ka miet ka nang rben.

Ka baar. Ha kane ka jingrwai u myllung u kren ruh shaphang ka bor ka sur-rwai (music) ha ka jingim ki briew bad ia kane ka mat ngi sngewthuh na ki lai dkhot banyngkong. Kan iarap ban batai ia kane ka bor ha ki khyndiat laiñ.

(i) Ka pynum ia ka dohnud. Haba ka phang ba la rwai da u myllung bad ka sur ba la tem ki iahap bha, ka sur-rwai ka pynum, pynlung ia ka dohnud katban klet ia kiei kiei kiwei pat kiba shabar. Kane ka paw ha ki synjuk kyntien "ban sting ka jrai", namar haba ki kyntien ba la rwai bad ka sur ki iakem bha, ngi klet ia ka shitom saja, ia ka khia ka shon ka jingim kaba long ka jingkit ha ki thied jabieng jong ngi haba ngi sngap ia u nongtem bastad.

(ii) Ka pynbieit bad pynieit. Tang kaba peit ia ka duitara khlem da iohsngew ia ka sur jong ka kam lah ban pynbieit ne pynieit ia u nongsngap. Dei ka sur ba la tem da u nongtem batbit kaba lah ban leh ia kata ka kam ha ki bakhraw, barit, bastad bad babieit kumjuh. Ia kane ka kamram ka Duitara la kdew hangne. Don kiba iathuh ba wat u khla, ki syntiew bad ki jingthung ruh ki shah shkor ia ki sur jingtem bad ki sngewbha shibun ia ka sur basngew tynnat. Ka jingiap bieit bad jingieit ki iaiaid lang, kata ka mut, haba ka sur ka lah ban leh ia kawei ka lah ruh baroh ar. Ngi ju sngew bad iohi ia kane ba don ki samla kynthei kiba la shoh bieit da ka jingbang ka sur bad kiba la iapoi kha bad u nongtem u bamatlah ne badkoh. Kaba ju jia mynshwa ka lah ban jia pat hangno re hangno.

(iii) Kiwei pat. Nalor ba ka lah ban pynjia ia kaba la kdew haneng, ka sur ka pynrkhie ia u nongsngap bad ka

KA DUITARA

kit ia ka jingmut jong u sha ka pyrthei bathymmai ba un klet ia kaei kaei kaba shon ha ka jingim jong u. Haba u sngewbiria u rkhie ïap-ang, hynrei ka lah ruh ban sei bloit ia ki ummat ba la tyngkai lada ka ktah ia ka jingsngew balung jong u nongsngap. Kane, kumba la kdew haneng, ka shong eh ha ki kyntien ba u nongtem duitara u pyndon kam. La kdew ha ka dkhot balai ba ka duitara ka lah ban thew ia ka khia ka shon, ne ia ka jingjylliew ka jingieit ki khynraw, bad ban long kum ka dawai ban law ia ka sohsat na ka jingmut u nongsngap. Kane ka kamram ba la ai ha ka sur ka Duitara da u myllung ka long kum ka *katharsis* u Aristotle ha ka drama ha kaba u ong ba ka drama ka weng noh ia ka jingsngew synei bad jingtieng na ka jingmut ki nongpeit. Wat lada lah ban pynjrong ia ki jingbatai ia kane ka phang, ngi lah ban iohi ba u myllung u ai ka jaka bad bor baladei bad kaba ju jia ha ka ri Khasi.

Khyndiat halor ka dkhot balai. Halor kaba la pynl bad batai haneng, nga sngew kumba ka rkhie bad ka ïam ki long ka *ah* (climax) jong ka bor ka duitara. Lada kata ka long ka jingmut u myllung, kan long pura lada ki laiñ banyngkong bad baar kin iakylliang jaka. Hynrei lada ka jingthmu ka long ban law noh ia ka sohsat ne ban pynmih ia ka katharsis ha ka jingmut ki nongsngap, kaba u la jied bad kot ka blang bha, namar hadien ba ka sur ka la kut ki nongsngap kin sngew palei bad laitluid phar na ki jingpyrkhat ba bat ia ki katba ki dang sngap bad ki sngew pyngngad jabieng ban iakhlad noh bad u nongtem ruh.

Ki nongpule kin lap sa kawei ka bakyrpang ha kane ka poem. U myllung u jop ha ka hapkyntien da pynïeng bad da pynkiang ruh, kata ruh ha man la ki phut kaba kham ñiar ban lap ha ka poitri Khasi. U kritik ba wad ia ka jingitynnat (aesthetic critic) un shoh bieit bad ïapmat ha kane ka liang. Hynrei u myllung u lah lada u mon ban pynleit jingmut khyndiat sha ka dkhot baar, namar ki hapkyntien kim iaid ryntih hangto ba ki khleh bad shynrang bad kynthei (masculine and faminine rimes). U lah lehse

ban wad da ki kyntien baar kynnoh ha ka jaka "u mraw" bad "nga kiew", lane ki kyntien ba tang shikynnoh ha ka jaka "khynraw" bad "bynriew". Lada u jop hangto "Ka Duitara" ka la dei ban pynlong ia u u kynrad ka hapkyntien (master of rime) de.

Ki Jingpyrshang

1. Thoh ia ka substance jong "Ka Duitara".
2. Kumno "Ka Duitara" ka long autobiography? Aiu ka iathuh shaphang ialade.
3. Pyrshang pynpaw ia ka bor ka sur-rwai ha ka jingim u briew da kaba pynshong nongrim na "Ka Duitara".
4. Ka Duitara ka iathuh lpa ba wat lada ki jingtem babun jaid ki la rung ha ri Khasi, ma ka kan iai pynud hi sawdong ka lyngwiar dpei. Jer kyrteng ia kita ki tiar tem thymmai ba phi la iohi, bad ai jingmut ha kano ka rukom lah ban pynkhie im biang ia ka jingtem duitara ha ka ri.

